

УДК 821

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-4/18>**Арнаутова А. Р.**

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Семенець О. С.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

СПЕЦИФІКА ЗОБРАЖЕННЯ «ІНШОЇ» КУЛЬТУРИ В ЛІТЕРАТУРІ ХІХ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. БАЙРОНА ТА І. ГАСПРИНСЬКОГО)

У статті автори торкаються досить актуального в сучасному літературознавстві компаративного аналізу світоглядних концепцій, оприявлених у творах видатних письменників ХІХ століття Дж. Г. Байрона і І. Гаспринського, що є представниками двох великих культур – західної і східної. До літературознавчого аналізу в такому контексті вперше залучається раніше майже не досліджуваний і дотепер не перекладений українською мовою роман «Листи молли Аббаса Франсові» кримськотатарського письменника І. Гаспринського та «Паломництво Чайльд-Гарольда» англійського романтика Дж. Байрона. Усвідомлюючи жанрові й стилістичні відмінності аналізованих творів, приналежність цих письменників до різних періодів в історії їхніх національних літератур, у статті, тим не менш, знаходимо точки дотику життєвих позицій письменників.

Змалювання образу Сходу очима англійського мандрівника Чайльд Гарольда (зачарування природою, звичаями тощо, агресивне неприйняття укладу східних країн, заклики до визвольної боротьби народів) й образу Заходу очима молли Аббаса (захоплення освітою, рівнем науково-технічного прогресу, намаганням досягнути Схід через мови) дає нам яскраву європейську і східну (тюркську) світоглядну картину сприйняття «іншої» культури крізь призму власної.

Ключові слова: ХІХ століття, Дж. Байрон, «Паломництво Чайльд Гарольда», І. Гаспринський, «Листи молли Аббаса Франсові», опозиція Схід/Захід.

Постановка проблеми. Проблема осмислення взаємопроникнення, взаємовпливу, протиріч і протистоянь культур Сходу і Заходу виникла надзвичайно давно та існує з того моменту, як ці культури вперше перетнулися. Ще Геродот у своїй «Історії», намагаючись осмислити події греко-персидських війн, шукав витoki цього протистояння від створення світу, звертаючись навіть до божественних причин. Питання Сходу і Заходу вже багато століть хвилюють думки провідних культурологів, політологів, релігієзнавців, соціологів і діячів мистецтва. Кожна епоха давала свій, особливий матеріал для осмислення спільних позицій, загальних і відмінних рис цих двох великих культур. Європейські поети й письменники, як люди тонкої душевної організації, які відчувають проблему «іншого», «чужого» більш тонко та інтуїтивно, завжди намагалися досягнути цей новий, невідомий, екзотичний світ, наблизити його до свого, пояснити, проникнути в його суть. Соціально-культурні та історико-політичні події кожної епохи давали їм багатий матеріал для такого осмислення. У даному

дослідженні ми зосередимо свою увагу на специфіці бачення східної культури видатним англійським поетом Дж. Байроном («Паломництво Чайльд Гарольда») та оптиці осмислення західної культури кримськотатарським мислителем І. Гаспринським («Молла Аббас»), які є синами свого століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для українського читача творчий доробок Дж. Байрона в різні часи своїми майстерними перекладами відкривали П. Куліш (перекладами якого ми і будемо послуговуватися в нашому дослідженні), С. Голованівський, Б. Грінченко, П. Грабовський, Леся Українка, В. Самійленко та інші. Теоретичним ж осмисленням творчого доробку видатного англійця займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Б. Блекстоун, Э. Бостеттер, В. Богуславська, Н. Дьяконова, І. Дубашинский, Л. Герасимчук, Р. Глікнер, О. Дзера, М. Джозеф, Е. Догерті, А. Єлістратова, В. Кальверт, Д. Кузик, М. Кургинян, Л. Марчанд, Дж. Макганн, Д. Наливайко, С. Павличко, С. Руссова, А. Ромм, Дж. Ріденаур, Л. Сидорченко, Г. Храповицька та інші.

Творчість І. Гаспринського ставала неодноразово об'єктом наукових розвідок І. Богданович, Ю. Османова, М. Васьків, Т. Бикової, І. Керімова, В. Ганкевич, Е. Лаззеріні, Н. Девлета, А. Фішера, однак серед них ми знайдемо дуже мало літературознавчих робіт, що вже й говорити про вузькоспеціалізоване дослідження зазначеного вище твору, який дотепер не перекладений українською мовою.

Постановка завдання. З огляду на обґрунтовану новизну і актуальність теми дослідження ставимо собі за мету ввести твір «Молла Аббас» І. Гаспринського в літературознавчий обіг, зосередивши свою увагу на оптиці зіставлення образів Сходу і Заходу, змальованих двома видатними представниками свого часу, а саме ХІХ століття, Дж. Байрона (1788–1824) і І. Гаспринського (1851–1924).

Виклад основного матеріалу. Під час діахронічного дослідження залучення й осмислення східної тематики до творів європейських письменників варто згадати європейські лицарські романи «східно-візантійського циклу» доби Середньовіччя, в яких недавні учасники хрестових походів, а сьогоднішні поети і письменники ділилися своїм досвідом зіткнення зі східною культурою і цивілізацією. Інтерес поетів епохи Відродження пов'язаний з великими географічними відкриттями, вірою в людський гуманізм і можливість взаємопроникнення культур, що збагатило б усіх і дало можливість відчутти себе учасниками єдиного цивілізаційного потоку. Бароко ХVІІ століття захоплювалося пишністю, таємничістю, багатством і різноманітністю східної культури, прагнучи привнести це в європейську, сувору і нормативну літературу. Екзотичні східні мотиви у творах західних класиків наповнювали їх насиченими фарбами та фонтанами емоцій, котрі несли своїх читачів у таємничий й незвіданий край з іншим життєвим укладом і ритмом, іншими цінностями.

Починаючи з ХVІІІ століття зацікавленість східною цивілізацією лише зростала. Великі європейські просвітителі намагаються осмислити схід філософськи, за допомогою *ratio*. Варто зазначити, що в епоху Просвітництва простежується посилення інтересу до східної культури, зокрема до фольклору, філософських і релігійних трактатів тощо. Однак у науковому європейському осмисленні дослідників ХVІІІ століття все зводиться до встановлення хронології та перерахування творів англійської літератури ХVІІІ століття на східні теми (дослідження М. П. Конанта). Література подається в досить довільній формі й відображає встановлення зв'язку цих творів із французькою традицією. Н. А. Соловйова зазначає: «Так,

казки «Тисячі і однієї ночі» у М. Конанта становлять одну («фантастичну») групу з оригінальними творами англійських авторів і перекладами з А. Гамільтона. Можливість розгляду часто абсолютно різних творів, таких як «Перські листи» Монтеस्क'є, повісті Вольтера і казки Гамільтона, Кребійона-сина, в межах якогось узагальнювального жанру більшість закордонних дослідників вбачає тільки в зовнішній ознаці «східного» їх оформлення, що, звісно, є недостатнім» [6].

Слід зазначити, що європейські письменники обмежувалися в основному цікавістю до східної образності й тематики в загальному, не проникаючи в літературу сходу настільки, щоб транспонувати з неї жанри та форми. Перші прояви проникнення східної культури та знань про неї в Європі сформувалися у вигляді варіанту філософського осмислення. Звернення літератури до філософської орієнталістики не є випадковим. Спроби естетичного освоєння Сходу відіграли важливу роль в європейській цивілізації в цілому.

Досліджуючи літературу західних поетів і письменників епохи романтизму, неможливо залишити без уваги творчість англійського поета Джорджа Гордона Байрона, що є одним із найяскравіших представників епохи романтизму, яка виникла в Західній Європі в епоху кінця ХVІІІ й початку ХІХ століття. Як відомо, причиною зародження нового напрямку в мистецтві стала реакція на Французьку революцію. Саме невдоволення результатами Французької революції, посилення політичної реакції в країнах Європи виявилися сприятливою умовою для розвитку романтизму. Серед романтиків виділяли дві групи: одні закликали суспільство повернутися до колишнього патріархального побуту, до середньовіччя і, відмовляючись від розв'язання нагальних проблем сучасності, йшли у світ релігійної містики; інші висловлювали інтереси демократичних і революційних мас, закликаючи продовжити справу Французької революції та втілити в життя ідеї свободи, рівності та братерства. Відданий і відважний захисник національно-визвольного руху народів, затятий викривач тиранії та політики загарбницьких воєн, Дж. Байрон став одним із засновників прогресивного напрямку в романтизмі: «Новаторський дух поезії Байрона, його художній метод романтика нового типу був підхоплений і розвинений наступними поколіннями поетів і письменників різних національних літератур» [4].

Тема Сходу проходить через усю творчість Байрона-романтика (його «східні поеми» «Гяур», «Абідоська наречена», «Корсар», «Лара», «Облога

Корінфа» та «Паризіна»). Для Байрона-поета і політика Схід означав багато. Байрона-поета приваблювала загадковість і незбагненність східних традицій, буяння фарб і парадоксальне поєднання жорстокості звичаїв, глибина пристрастей. Слід зазначити, що тоді Сходом вважалася і Іспанія, оскільки в її історії тісно перепліталися мавританські, єврейські цивілізації й культури. Для Байрона-політика Схід представлявся у вигляді арени найжорстокіших війн і конфліктів, національно-визвольних воєн.

У східній літературі також можна простежити згадки про західну культуру і світогляд. Але в даній роботі нам хотілося б торкнутися творчості одного з представників східних народів на території Європи, який сформувався на землях сучасної України – Автономної республіки Крим – кримських татар, або кримців. Однак у Криму в період епохи європейського романтизму ми не знайдемо таких авторів і творів, котрі можна було виділити поряд із такими авторами, як Дж. Байрон і його сучасники. Така ситуація зумовлена тим, що ця епоха в історії кримськотатарської літератури позначена як «Епоха занепаду». Цей період починається з анексії Криму 1783 р. і триває аж до епохи, яку прийнято називати «Епохою І. Гаспринського» або «Відродженням»/«Uyanuv devir». У цей страшний період стояло питання виживання. Практично весь цвіт нації та багато освічених представників народу були знищені, а ті, що залишилися, змушені були покинути рідну землю, оскільки на рідній землі вони вже не могли нічим володіти. Все майно та їхнє життя, а також їхні нащадки належали іншій державі, в якій не було місця для кримських татар – мусульман. Таке жахливе становище яскраво зображується у творах Ісметія, життя і творчість якого відносять до кінця XVIII і початку XIX століття. Натепер він – єдиний представник цієї складної і трагічної епохи. З його творів збереглися: «Озу дестаны» (описуються події 1787–1792 рр.) та «Кефе дестаны» (відображаються трагічні події 1813–1814 рр.). У своїх творах Ісметій розповідає про складне становище свого народу, про страшні страждання і поневіряння. Послідовно відображаючи історичні події, письменник ділиться думками й емоціями зі своїм читачем, занурюючи його в актуальний час і обставини. Через це виявляється неможливим зіставити творчість Ісметія і його європейського сучасника Дж. Байрона, оскільки відомо, що в його творчості не можна виявити тенденції романтизму.

Дж. Байрон, як яскравий представник епохи романтизму, відстоював свободу народів та їхнє

право на національно-визвольну боротьбу. Він не тікав від дійсності, а закликав змінити її втручанням. Закликаючи до духовного розкриття людини, виступаючи на захист його від насилля та приниження, він вимагав і від самої людини активних дій. Він зневажав її за покору рабству. Як і всі романтики, Дж. Байрон оспівував Природу, але не взагалі, а у зв'язку з людиною, стверджуючи, що тільки духовно розвинена і вільна людина може зрозуміти її красу, забезпечити гармонію між людиною і природою. Його поему пронизує зв'язок часів, уроки, отримані в минулому, і власне розуміння проблем сьогодення формує уявлення поета про майбутнє.

У своєму творі «Паломництво Чайльда Гарольда» автор піднімає тему тиранії та воєн, показуючи своє презирливе ставлення до правителів. Автор барвисто описує смерть, причиною якої є «кривава жадібність». Дж. Байрон підкреслює споживацьке ставлення правителів до свого народу або війська. Народ для правителя-тирана, на думку поета, – усього лише знаряддя, що є засобом досягнення мети: «... Вони були знаряддя, / Знаряддя латані, що кидають тирані / Без ліку і числа, дерзаючи мстити / Серцями людськими дорого – а до чого?» (тут і далі переклад П. Куліша). Образ народу Дж. Байрон представляє у вигляді єдиного цілого, як організм, що реагує на зовнішній подразник, що, групуючись і збираючись із силами всупереч приниженню і тиску, виступає проти. Це простежується в рядках про Іспанію. Більш того, поет говорить про свої надії та мрії щодо Іспанського повстання, яке може стати надихаючим прикладом для інших поневолених народів, наприклад: «*Прокиньтесь, сини гішпанські, о, прокиньтесь! / Ударте!... Чуєте? вас рицарство скликає, / І громом кличе вас: «Прокиньте ся! устаньте!» / Скажіте ж, чи сей глас не потужнійший буде, / Ніж той, що вас колись військовими піснями / На славні береги Вандальські звав до бою!»*.

У своїх творах поет піднімає проблему несправедливості світу, який він представляє п'янок прекрасним, що прагне до справедливості, та одночасно підлим і нікчемним, мерзенним і огидним. Дж. Байрон бачить свій народ пригнобленим і приниженим. Він упевнений, що Англія повинна змінитися повністю, і тому дуже відверто і відкрито висловлює свою думку і заявляє про свою позицію. Слід зазначити, що Дж. Байрон мислив досить широко і глобально, як це властиво справжньому британцю, будучи відчайдушним патріотом своєї батьківщини, він так само бачить себе частиною

всієї Європи, доля якої йому так само не байдужа. Головний герой твору Чайльд Гарольд волає до народу Греції: *«Прекрасна Греціє, сумний останку слави! / Упала ти, однак велика і в упадку. / Тебе уже й нема, а ти таки безсмертна. / Хто-ж би тепер зібрав дітей твоїх до купи, / Щоб давню сокрушить, привичну вже неволю?»*, *«Наслідственні раби! хто хоче бути вольним, / Той сам на ворога ударити повинен. / Побіду нам дає своя праця власна. Хиба Москаль чи Галл воставить вас? ніколи! / Хоч ваших ворогів чужа й потопче сила, / Свободи алтарі про вас не запалають. / Геленські праотці! боріте супостата!»*

У своєму творі Дж. Байрон створює такий собі збірний образ молоді людини своєї епохи. З цієї причини образ Чайльда Гарольда узагальнено зображує настрої, мрії, інтереси й прагнення свого покоління.

Перша пісня поеми розповідає про молодого юнака-втікача, що втратив інтерес до життя, втомленого від пустопорожніх розваг: *«І дім свій, і курінь, свої наслідні землі, / мішливих дам своїх і чари їх принадні, / Ті очі голубі, ті кудрі й сніжні руки, / Що, може б, ізвели з ума й анахорета, / Той насит молодий, йому так довго любий, / І повні пугарі вина предорогого, / І все, що надить нас розкошами до себе, / Байдужно кинув він, та й не зітхнув ні разу — / Щоб морем простувать до берегів поганських / І за екваторну заїхати лінію»*.

Світ, що постав перед похмурим і невгамовним героєм, не змінює його, а лише пробуджує інтерес до пошуку сенсу життя.

Такого ж патріота і мислителя, борця за прекрасне, можна сказати, утопічне майбутнє свого народу ми можемо побачити в особі великого діяча, літератора і просвітителя кримськотатарського народу Ісмаїла Гаспринського, відомого світові, окрім усього, ще й літературним доробком (роман «Листи молли Аббаса Франсові»), утопічна повість «Дар уль Рахат мусульманлари», дистопічна повість «Африканські листи», історичне оповідання «Арслан киз», містична новела «Горе Сходу» та інші). Він став засновником багатьох літературних та публіцистичних жанрів не тільки у кримських татар, а й серед інших тюркомовних народів. І. Гаспринський, як і Дж. Байрон, є представником вищого стану свого народу. Їм обом не байдуже майбутнє як свого народу, так і світу в цілому. Кримськотатарський мислитель турбується про стан свого народу і шукає шляхи вирішення, звертаючись до минулого, вивчаючи та аналізуючи його, зіставляє із сьогоденням і пропонує якусь форму майбутнього у своєму відомому у всьому тюркському світі романі «Молла Аббас», який складається з двох частин – «Французькі листи» і «Країна благоденства мусульман».

Головний герой роману – освічений юнак з дуже заможного Ташкентського роду Молла Аббас. Здобувши вищу релігійну освіту в медресе, приймає рішення відвідати могили відважних воїнів, полеглих на землях Андалусії. Головний герой, упевнений у своїй готовності до подорожі такого роду, вирушає в дорогу в повній самоті.

Даний твір відрізняється своєю поліжанровістю, він охоплює кілька жанрів одночасно. «Французькі листи» вбирають у себе кілька жанрових різновидів, майстерно переплетених між собою: записи з щоденника героя з елементами фантастичної повісті, що переходять у розповідь про подорож з публіцистичними роздумами. Сама ж назва твору вказує нам на епістолярний жанр. Текст твору представляється у вигляді певного переліку листів Молла Аббаса Франсові. Кожен лист інтригує і захоплює читача [3].

Головні герої творів Дж. Байрона і І. Гаспринського, які є представниками різних культур і народів, оповідають про інші, не схожі на свою цивілізацію, відображаючи сприйняття іншої культури, традицій і релігії.

Безумовно, герой Дж. Байрона емоційний та імпульсивний. Чайльд Гарольд має бунтарський і неприборканий характер, як, між іншим, і головний герой ще одного його твору «Гяур». Як справедливо зазначає Р. Усманов: «Поет-романтик у масштабності своїх вимог доходить до докору до Бога, до богоборства» [7]. В якому би краї не перебував головний герой, виявляючи тирана і гнобителя, він розкриває їхню жорстокість і підступність до пригноблених. Проблема піднімається гостро та яскраво, у супроводі з купою емоцій. Читаючи твори, можна чітко побачити трагедію (жадібність, жорстокість, підступність, відвагу, покірність). Дж. Байрон барвисто і яскраво описує природу і красунь сходу і разом із тим підкреслює свою неприязнь до східних порядків і укладу життя, традицій і релігії. «И в то же время он отвергает один за другим все основания европейской жизни, не находя в них высокого и вечного» («І водночас він відкидає один за одним всі основи європейського життя, не знаходячи в них високого і вічного») [6].

І. Гаспринський у свою чергу, представляючи читачеві свого героя в образі благочестивої і законслухняної, богобоязливої молоді людини, дбайливо ставиться до історії своїх пращурів, віри й канонів Ісламу, автор піднімає проблему освіти

та суспільного життя в усіх мусульманських країнах, яка далеко не задовольняла прогресивно мислячих громадських діячів тюркських народів. У творі наводиться як приклад впливова європейська цивілізація, великі освітянські, економічні та культурні успіхи європейців. Молла Аббас був уражений досягненнями науково-технічного прогресу, що певною мірою викликало своєрідний комплекс неповноцінності.

Туркестанського мандрівника вразив стан освіти в Європі. Він був дуже здивований, дізнавшись, що в місцевих університетах вивчають мови ісламу – арабську, перську та турецьку. Крім того, Моллу Аббаса дивував рівень освіченості звичайних європейських жінок: «Вони мали таку освіту, що можна подумати, ніби вони живуть уже п'ятсот сорок років!» [2; 8, ст. 7–8]. Незліченні багатства і величезні фінансові та культурно-освітні можливості Європи підкорюють головного героя. Він захоплюється життєвим укладом європейців, який «будь вони мусульманами, то не залишилося б жодних сумнівів у тому, що вони дотримуються канонів зі священного писання і слідують ученням Пророка Мухаммада, мир йому» [2]. Однак автор вустами мудрого шейха Джелил-Магрібі звертає увагу Молли Аббаса на те, «що сучасний європеєць був не щасливіший за стародавнього римлянина, хоча і володів великими життєвими ресурсами» [2; 8, ст. 9]. Середнього європейця рухала тільки «користь», і його

діяльність, цілі й етичні норми були прикріплені до неї й оберталися лише навколо неї [3].

Висновки і пропозиції. Таким чином Дж. Байрон, піддаючи критиці недоліки й проблеми своєї епохи, закликав до боротьби з ними. Він переконаний, що природа відроджує людину до життя: «Природа і Радості простих людей розчулюють і автора, і його героїв» [7].

Ісмаїл Гаспринський же через роздуми й переживання свого героя відображає проблеми, що хвилюють мусульманський Туркестан, через контрастність занепаду Сходу і прогресу Заходу приводить читача до головної ідеї свого твору. На думку автора, «в європейській цивілізації був відсутній стрижень «справедливості», щоб вона могла бути прогресивною моделлю для наслідування» [2], мусульманське суспільство того часу не здатне сприйняти цивілізацію з науково-технологічним прогресом, що без духовності практично не мало шансів на існування.

Безумовно, наше дослідження вимагає більш детального вивчення та аналізу представлених творів. Нами заплановано порівняльний аналіз життєвого шляху обох письменників, образів головних героїв їхніх творів, образів Сходу І. Гаспринського і Сходу Дж. Байрона, Заходу І. Гаспринського і Заходу Дж. Байрона. Дана робота може використовуватися як матеріал для навчальних посібників з компаративістики, зарубіжної літератури і літератури Близького Сходу.

Список літератури:

1. Байрон Г. Чайльд-Гарольдова мандрівка / переклад з англійської : Панько Куліш. Львів, 1905. 178 с.
2. Богданович И. А. Европейская цивилизация глазами тюрко-мусульман Российской империи XIX в. (По страницам романа И. Гаспринского «Френкистан мектюплери»). *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*. 2002. Вып. IX. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/170116>
3. Васьків М. С. «Французькі листи» Ісмаїла Гаспринського як мандрівні нариси. *Вісник Київського університету імені Бориса Грінченка*. URL: Київ, 2019. <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30248/>
4. Забогонская И. Л. Поэма Дж. Г. Байрона «Паломничество Чайльд-Гарольда» в контексте понятий «путешествие» и «паломничество». *Вестник Полоцкого государственного университета*. 2009. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/49211755.pdf>
5. Османов Ю. Б. Просветитель Востока Исмаил Гаспринский. Симферополь : Бизнес-Информ, 2014. 312 с. URL: <http://ndkt.org/download/14.html>
6. Соловьева Н. А. Восток в творчестве Байрона. *Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология*. 2012. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vostok-v-tvorchestve-bayrona>
7. Усманов Р. Джордж Гордон Байрон. *Собрание сочинений* : в 4 томах. Москва : «Правда», OCR Бычков М. Н. 1981. Т. 1. URL: <http://lib.ru/POEZIQ/BAJRON/byron.txt>
8. Гаспринский И. Молла Аббас : в 2 томах. Симферополь : Крымське навчально-педагогічне державне видавництво, 2001. Т. 1. 400 с.

Arnautova A. R., Semenets O. S. SPECIFICS OF THE IMAGE OF “ANOTHER” CULTURE IN THE LITERATURE OF THE XIX CENTURY (ON THE MATERIAL OF THE WORKS OF G. BYRON AND I. GASPRINSKY)

In the article, the authors touch on the comparative analysis of worldview concepts, presented in the works of prominent writers of the XIX century G.G. Byron and I. Gasprinsky, which are representatives of two great cultures – Western and Eastern.

The novel “Letters of Mullah Abbas to France” by the Crimean Tatar writer (which has not been studied and has not been translated into Ukrainian before) and “Childe Harold's Pilgrimage” by English romantic poet G. Byron are involved in literary analysis and in such a context for the first time. “Eastern Tales” by G. Byron also became an illustrative material for confirming Byron’s worldview concept. Aware of genre and stylistic differences between the analyzed works and affiliation of the chosen poets to different periods of their national literatures’ history, the authors of the article, however, find points of contact between the life positions of the writers. They both are the sons of their century and their people. They see pros and cons of their culture and mentality, and are ready to talk about it. At the same time, both writers were once immersed in foreign cultures (Byron travelled to Portugal, Spain, Albania, Greece, the Ottoman Empire; and I. Gasprinsky has lived in France for a long time) and tried to show their readers the beauty of the opposite culture, to understand it, to explain and to wipe out the concept of “negative” being equal to “incomprehensible” to their citizens. The depiction of the East through the eyes of the English traveller Childe Harold (fascination with nature, customs, etc., aggressive rejection of the eastern countries’ order, calls for the liberation struggle of people) and the image of the West through the eyes of Mullah Abbas (fascination with education, level of scientific and technological progress, attempts to comprehend the East through languages) gives us a vivid European and Eastern (Turkish) worldview of perception of “other” culture through the prism of their own.

Key words: XIX century, G. Byron, “Childe Harold’s Pilgrimage”, I. Gasprinsky, “Letters of the Mullah Abbas to France”, opposition East / West.